

Pediatrična klinika

Bohoričeva ulica 20

1525 Ljubljana

W www.kclj.si

LJUBLJANA, 1.4.2020

Spoštovani starši,

vsi skupaj smo zaskrbljeni, ko se soočamo s SARS-CoV-2 virusno pandemijo. Zaskrbljenost staršev, ki imate doma otroke s kroničnimi boleznimi pa je verjetno še večja, kar je seveda popolnoma razumljivo.

Zato smo se odločili, da poskušamo odgovoriti na najpogostejša vprašanja, ki se vam zastavljajo glede otrok s kroničnimi boleznimi in COVID-19 boleznijo. V prvem splošnem delu gre za vprašanja, kjer je odgovor podoben ne glede na vrsto kronične bolezni, v drugem delu pa so vprašanja razdeljena glede na skupino kronične bolezni:

A. VPRAŠANJA in ODGOVORI STARŠEV POMEMBNIH ZA OTROKE S KRONIČNIMI BOLEZNIMI

B. VPRAŠANJA IN ODGOVORI STARŠEV POMEMBNIH ZA OTROKE S KRONIČNIMI ALERGIJAMI in ASTMO

C. VPRAŠANJA in ODGOVORI STARŠEV POMEMBNIH ZA OTROKE Z EPILEPSIJO

D. VPRAŠANJA in ODGOVORI STARŠEV POMEMBNIH ZA OTROKE Z MULTIPLO SKLEROZO

E. VPRAŠANJA in ODGOVORI STARŠEV POMEMBNIH ZA OTROKE, KI SE ZDRAVIJO ZARADI ONKOLOŠKE (RAKAVE) BOLEZNI

A. VPRAŠANJA in ODGOVORI STARŠEV POMEMBNIH ZA OTROKE S KRONIČNIMI BOLEZNIMI !

1. Ali se otroci s kroničnimi boleznimi hitreje okužijo s SARS-CoV-2 virusom?

Zaenkrat nimamo dokazov, da se otroci s kroničnimi boleznimi z oslabiljeno ali ohranjeno imunostjo, hitreje okužijo z virusom. Do okužbe pride najpogosteje s tesnim, direktnim kontaktom znotraj družine, najverjetneje pa virus "živi" še nekaj časa tudi na predmetih kot so kljuge, ročaji, police ipd. Največkrat se virus prenese s simptomatske osebe, ki smrka, kašlja in kiha, vendar pa tudi okužene osebe brez simptomov lahko prenašajo virus.

2. Ali pri otrocih s kroničnimi boleznimi COVID-19 bolezen poteka težje?

Jasnih dokazov, da bolezen COVID-19 pri otrocih, ki imajo zaradi bolezni ali zdravljenja oslabiljen imunski sistem, težje poteka nimamo. Vsekakor pa velja, da nekatere druge bolezni, ki jih povzročajo virusi, kot je npr virus gripe potekajo težje in z zapleti prav pri kronično bolnih otrocih. Še več, glede na izkušnje zdravnikov za otroke iz Italije se smatra, da so otroci, ki prejemajo zdravila proti zavrnitvi, celo nekoliko zaščiteni pred najhujšimi zapleti okužbe s korona virusom.

3. Ali se simptomi pri bolezni COVID-19 razlikujejo pri otrocih, ki imajo kronično bolezen z oslabiljeno ali ohranjeno imunostjo, v primerjavi z otroci, ki so zdravi ?

Najpogostejši simptomi COVID-19 bolezni so povišana telesna temperatura, suh kašelj, pekoče grlo. Pogosto imajo otroci tudi prebavno simptomatiko: neješčnost, driska, slabost in bruhanje. Pri otrocih s kroničnimi boleznimi z oslabiljeno ali ohranjeno imunostjo se COVID-19 pojavlja s popolnoma enakimi simptomi.

4. Kaj naredimo, če otrok s kronično boleznijo pride v stik z osebo, ki ima znake možne virusne okužbe?

Če otrok s kronično boleznijo pride v stik z osebo, ki ima znake možne virusne okužbe, so navodila popolnoma enaka navodilom, ki veljajo za zdrave otroke in jih je objavila *Klinika za infekcijske bolezni in vročinska stanja*.

5. Kaj naredimo, če otrok s kronično boleznijo pride v stik z osebo, ki ima potrjeno okužbo s SARS-CoV-2 virusom?

Če otrok s kronično boleznijo pride v stik z osebo, ki ima potrjeno okužbo s SARS-CoV-2 virusom, so navodila popolnoma enaka navodilom, ki veljajo za zdrave otroke in jih je objavila *Klinika za infekcijske bolezni in vročinska stanja*.

6. Kako znižamo povišano telesno temperaturo pri otroku, ki je kroničen bolnik in ima lahko COVID-19 bolezen?

Telesno temperaturo, ki je $\geq 38,5^{\circ}\text{C}$, lahko znižujete z antipiretikom paracetamolom v obliki svečk, sirupa ali tablet. Zaradi možne povezave med jemanjem ibuprofena in težjim potekom COVID-19 boleznijo smo pri predpisovanju nesteroidnih antirevmatikov (npr. Voltaren, Ketonal, Naklofen, Nalgesin...) posebej previdni.

Pri otrocih z vročinskimi krči telesno temperaturo nad 38°C znižujete s paracetamolom ali metamizolom (Metamizol kapljice) in fizikalnim hlajenjem.

7. Moj otrok prejema v okviru zdravljenja kronične boleznijo biološko zdravilo. Ali naj ga prejema še naprej?

Otroci na redni terapiji z biološkimi zdravili naj v času epidemije nadaljujejo z zdravljenjem. Zaenkrat nimamo nobenih podatkov, da bi bili otroci, ki prejema kakršnokoli biološko zdravilo, bolj ogroženi zaradi virusne okužbe. Še več, obstaja možnost, da so otroci, ki prejema biološko zdravilo tocilizumab, do neke mere zaščiteni pred boleznijo COVID-19. V primeru visoke temperature in pomembnih težav s strani dihal se naj glede nadaljevanja zdravljenja vsekakor posvetujejo z lečečim specialistom, ki se glede na dosednji potek in težo kronične boleznijo individualno odloči glede nadaljevanja terapije.

B. VPRAŠANJA IN ODGOVORI STARŠEV POMEMBNIH ZA OTROKE S KRONIČNIMI ALERGIJAMI in ASTMO

1. Ali so otroci z alergijo bolj izpostavljeni koronavirusu in boleznijo COVID-19? Kaj svetujete alergikom oz. tistim, ki jemljejo zdravila proti alergiji?

Ljudje z alergijami niso bolj izpostavljeni okužbi z virusom SARS-CoV-2 kot tisti brez alergij. Virus je zelo nalezljiv, zato so seveda tudi za alergike svetovani strogi ukrepi socialnega distanciranja, ki jih lahko najdete tudi na spletnih straneh NIJZ. Za težji potek boleznijo COVID-19 so rizične predvsem starejše osebe in bolniki s kroničnimi boleznimi dihal (tudi težko astmo). Bolniki z alergijami, posebej tisti z astmo, naj obvezno prejema predpisana zdravila (npr. inhalacijske kortikosteroide) po navodilu pulmologa. Zelo pomembno je namreč, da je astma, posebej sedaj, dobro urejena. Ne inhalacijski glukokortikoidi, ne biološka zdravila, ki jih bolniki z astmo prejema, ne povečajo tveganje za bolezen COVID-19. Tudi ni podatkov, da bi zdravila za zdravljenje astme bila povezana s težjim potekom okužbe. Tudi bolniki s senenim nahodom naj redno prejema zdravila, ki jih običajno prejema v času cvetenja. S tem bodo zmanjšali srbež in izcedek iz oči in posledično zmanjšali verjetnost za dotikanje obraza z rokami. V primeru dodatnih vprašanj naj bolniki kontaktirajo svoje alergologe.

2. Ali zdravniki lahko ločijo alergije od bolezni COVID-19?

Simptomi in znaki okužbe s SARS-CoV-2 vključujejo vročino, suh kašelj in občutek težkega dihanja, tudi utrujenost, prebavne težave (drisko), boleče mišice. Pojav težav je ponavadi hiter, akuten. Težave z dihanjem se običajno pojavijo 5 do 10 dni po začetku bolezni.

Bolniki z alergijami imajo bolj kronične simptome, kot je npr. kihanje, srbečica oči/nosu, izcedek iz nosu, lahko tudi kašelj in piskanje v pljučih. Astmatiki so naučeni, da prepoznajo simptome poslabšanja bolezni, ki jih objektivno najlažje prikažejo z meritvijo maksimalnega pretoka zraka s posebnim pripomočkom. Alergiki bodo opazili, da so njihove težave povezane z izpostavljenostjo alergenom, npr. alergični na pelode bodo imeli več težav zunaj v času cvetenja. Zdravila za alergijo bodo praviloma težave zmanjšala oz. jih odpravila. Tisti, ki že od prej poznajo svoje težave v času cvetenja, bodo svoje simptome lažje prepoznali in jih povezali s cvetenjem. Okužba z virusom SARS-CoV-2 lahko poteka tudi zelo blago, npr. s prehladnimi znaki, torej zamašenim nosom, izcedkom iz nosu brez izrazitejšega slabega počutja. V primeru akutnega pojava prehlada ostanite raje doma, v primeru nejasnosti se posvetujte po telefonu s svojim zdravnikom.

3. Moj otrok ima astmo. Ali je večja verjetnost, da se bo okužil z virusom SARS-CoV-2 ?

Ne. Vsi imamo enako verjetnost, da se z virusom srečamo in okužimo. Pri bolnikih s kroničnimi boleznimi dihal, kot je npr. astma, pa je večja verjetnost, da bo okužba potekala v težji obliki. Zato je pomembno izvajati vse ukrepe s katerimi lahko okužbo preprečimo. Otroci naj v času, ko so zaprte šole, ostanejo v domači oskrbi. Ne družite se z drugimi, ne hodite v trgovine, če to ni nujno potrebno. Če morate v trgovino, se držite ukrepov za zmanjšanje možnosti prenosa virusa (razkuževanje vozička ali košarice, vzdrževanje razdalje med drugimi v trgovini. V trgovino ne hodite z otrokom!). Če greste na sprehod, vzdržujte razdaljo do drugih in z otroci ne hodite na otroška igrišča. Pomembno je ves čas vzdrževati dobro higieno kašlja in umivanja rok. Morda bo vsem v vašem domačem okolju v pomoč, če si natisnete in npr. v kopalnico obesite slikovna navodila, ki so na voljo na strani Nacionalnega inštituta za javno zdravje. Tako bodo lažje razumljiva tudi mlajšim otrokom, vsi skupaj pa se boste večkrat spomnili izvajanja zgornjih ukrepov, ki delujejo le, če jih izvajamo ves čas.

Povezavi:

https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/navodila_higiena-kaslja_0.pdf

https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/navodila_higiena-rok_splosna-javnost.pdf

4. Ali lahko kaj naredim, da bi pri mojem otroku z astmo preprečil težji potek okužbe z virusom SARS-CoV-2 ?

Seveda lahko. Pri bolnikih s kroničnimi boleznimi dihal, ki imajo predpisano redno terapijo za astmo, je nujno potrebno, da z redno terapijo nadaljujejo kot običajno. Izvajajte vse ukrepe za zmanjšanje možnosti okužbe in otroka opazujte. Če opazite znake akutnega poslabšanja, ukrepajte, kot smo vam svetovali ob ambulantnih pregledih (semafor). V primeru znakov akutnega poslabšanja astme začnite s terapijo z bronhodilatatorjem (Ventolin ali Berodual – kar ste ob poslabšanjih uporabljali do sedaj) in se po telefonu posvetujte z izbranim zdravnikom. Skupaj boste ocenili, če je potreben pregled v zdravstvenem domu ali bolnišnici.

5. Moj otrok z astmo prejema redno terapijo. Ali naj z njo v času pandemije nadaljuje ali naj povišamo odmerek zdravil?

Pri vseh bolnikih s kroničnimi obolenji je pomembno, da v času epidemije nadaljujejo z običajno redno terapijo. Odmerkov ni potrebno zviševati, razen, če pri otroku pride do akutnega poslabšanja stanja. V tem primeru se boste za zvišanje odmerka in ostale ukrepe dogovorili z vašim zdravnikom. Poleg rednega jemanja terapije, je pomembno, da zdravila otrok pravilno jemlje. Le z rednim in pravilnim jemanjem terapije je zagotovljen dober protivnetni učinek zdravil s čimer je zmanjšano tveganje za težje akutno poslabšanje astme.

6. Pri mojem otroku je prišlo do akutnega poslabšanja astme. Kaj naj naredim sedaj, ko je možna okužbe z virusom SARS-CoV-2 ?

Predvsem je pomembno, da ostanete mirni. Ukrepite enako, kot če pandemije ne bi bilo. Ocenite otrokovo stanje in nato ukrepajte kot smo vam svetovali ob ambulantnih pregledih (semafor). Ob znakih akutnega poslabšanja (znaki povečanega dihalnega dela, dihanje s trebušnimi mišicami, povišana frekvenca dihanja v spanju, ugrezanje medrebrnih prostorov in/ali pri večjih otrocih padec vrednosti PEF pod 80 % običajnih vrednosti) začnite terapijo z bronhodilatatorjem (Ventolin ali Berodual). Pri manjših otrocih ob blagem poslabšanju svetujemo po 3 vpihe Ventolina/Beroduala na 3 ure prvi dan, nato 3 vpihe na 4 ure 2 dni in 3 vpihe na 6 ur 2 dni. Pri večjih otrocih priporočamo enak režim zdravljenja, prejemajo pa naj po 4 vpihe Ventolina oz. Beroduala. Ne pozabite, da je zdravila potrebno dajati preko ustreznega podaljška (majhni otroci podaljšek z masko, večji otroci podaljšek z ustnikom). V kolikor se stanje v 48 urah ne izboljša oz. se kljub terapiji slabša, je nujen posvet z otrokovim izbranim pediatrom ali dežurnim zdravnikom.

V primeru težkega akutnega poslabšanja stanja (otrok ima izrazite znake povečanega dihalnega dela, ob govoru ne more dokončati stavka, vrednosti PEF so nižje od 50 % običajnih vrednosti) je nujno potrebno ukrepati čimprej! Takoj začnite z bronhodilatatorjem s 5 vpihi, če se stanje ne izboljša do 10 vpihov. Nato je nujno potreben pregled pri izbranem ali dežurnem zdravniku.

Na povezavi:

https://www.kclj.si/index.php?dir=/pacienti_in_obiskovalci/klinike_in_oddelki/pediatricna_klinika/sluzba_z_a_pljucne_bolezni/ukrepi_covid-19

lahko najdete še nekaj koristnih nasvetov za starše otrok z kroničnimi pljučnimi boleznimi.

C. VPRAŠANJA in ODGOVORI STARŠEV POMEMBNIH ZA OTROKE Z EPILEPSIJO

1. Ali je večja verjetnost, da zbolim za COVID – 19, če imam epilepsijo?

Ni dokazov, da bi imele osebe z epilepsijo povečano tveganje za okužbo s SARS-CoV-2.

2. Ali zdravljenje s protiepileptičnimi zdravili poveča tveganje za okužbo s SARS-CoV-2?

Ni dokazov, da bi protiepileptična terapija povečala tveganje za okužbo s SARS-CoV-2. Izjema so osebe na imunosupresivni terapiji (ACTH, kortikosteroidi, specifična imunosupresivna terapija).

3. Ali lahko okužba s SARS-CoV-2 poveča število epileptičnih napadov?

Pri vseh okužbah, posebej pri tistih, ki potekajo s povišano telesno temperaturo, se lahko število epileptičnih napadov poveča, kar velja tudi za prebolevanje bolezni COVID – 19.

4. Kako je s preskrbo protiepileptičnih zdravil v lekarnah?

Zaenkrat nimamo podatkov o pomanjkanju kateregakoli protiepileptičnega zdravila v lekarnah. Pomembno je, da osebe z epilepsijo redno prejemajo predpisano protiepileptično terapijo. Recepte (e-recept) za zdravila lahko predpiše tudi izbrani pediater. Prehodno je bila motena dobava vigabatrina (Sabril), ki pa je sedaj ponovno na zalogi.

5. Kontrolni nevrološki pregled s predvidenim EEG snemanjem je odpovedan. Ali lahko to vpliva na potek epilepsije?

V kolikor je epilepsija urejena, ni bojazni, da bi prenaščilo vplivalo na potek bolezni. V primeru poslabšanja kliničnega stanja svetujemo tel. posvet ali pregled pri izbranem pediatru, ki bo otroka napotil na obravnavo k nam ali se s konziliarnim otroškim nevrologom posvetoval po telefonu oz. po elektronski pošti.

D. VPRAŠANJA in ODGOVORI STARŠEV POMEMBNIH ZA OTROKE Z MULTIPLO SKLEROZO!

1. Ali zdravljenje z zdravili, ki spreminjajo potek bolezni (disease modifying therapy - DMT) poveča tveganje za okužbo s SARS-CoV-2?

Zdravljenje z naslednjimi zdravili je varno: interferonbeta 1a, interferonbeta 1b, glatiramer acetat, teriflunomide and dimethyl fumarate. Najverjetneje vsa navedena zdravila predstavljajo zelo malo povečano tveganje za virusne okužbe, ki pa je običajno mnogo nižje od možnosti ponovne aktivacije bolezni. Pri bolnikih, ki se zdravijo z drugimi DMT zdravili, pa je potreben posvet z lečečim nevrologom. Brez predhodnega posveta z vašim nevrologom terapije ne ukinjajte ali spreminjajte.

2. Kaj naredim ob sumu na okužbo s SARS-CoV-2 pri otroku z multiplo sklerozo?

Če otrok s kronično boleznijo pride v stik z osebo, ki ima potrjeno okužbo s SARS-CoV-2 virusom, so navodila enaka navodilom, ki veljajo za zdrave otroke in jih je objavila *Klinika za infekcijske bolezni in vročinska stanja*.

Ob potrjenem sumu pa je potreben takojšen posvet z lečečim nevrologom.

E. VPRAŠANJA in ODGOVORI STARŠEV POMEMBNIH ZA OTROKE, KI SE ZDRAVIJO ZARADI ONKOLOŠKE (RAKAVE) BOLEZNI !

1. Ali pri otrocih z rakom, ki so deležni zdravljenja s kemoterapijo ali obsevanjem COVID-19 bolezen poteka težje?

Jasnih dokazov, da bolezen COVID-19 pri otrocih zdravljenih zaradi raka poteka težje nimamo. Vsekakor pa velja, da nekatere druge bolezni, ki jih povzročajo virusi, kot je npr. virus gripe, adenovirus... lahko potekajo težje in z zapleti. Poročil o poteku bolezni COVID-19 pa pri otrocih z rakom praktično ni. Ni znanih podatkov o poteku bolezni COVID-19 pri otrocih z rakom (osebna komunikacija z zdravniki na hematoloških oddelkih v Padovi in Milanu).

2. Moj otrok prejema kemoterapijo. Ali jo bo prejemal(a) še naprej?

Zaradi narave bolezni je nadaljevanje zdravljenja v skladu s predvideno oz. priporočeno shemo zdravljenja za dober izhod osnovne bolezni nujno potrebno. Zato je pomembno, da so vsi otroci z rakom deležni enakega zdravljenja, kot bi ga bili deležni v običajnih razmerah.

3. Kaj storiti če moj otrok, ki prejema kemoterapijo ali je deležen obsevanja zboli s povišano telesno temperaturo, kašljem prehladnimi znaki....?

Enako, kot velja tekom celotnega onkološkega zdravljenja že sicer, je potrebno vsakega otroka, ki zboli s povišano telesno temperaturo čimprej pripeljati za sprejem na Pediatrično kliniko. V primeru pojava povišane telesne temperature je še vedno najverjetnejši vzrok zaplet zdravljenja osnovne bolezni (febrilna nevtropenija). Ob sprejemu bomo otroku z vročino odvzeli bris na novi koronavirus in v primeru nevtropenije uvedli antibiotično zdravljenje, kot doslej. V primeru, da ima otrok znake okužbe dihal (izcedek iz nosu, kihanje, bolečine v žrelu, kašelj...), pa teh težav ne spremlja povišana telesna temperatura je po pojavu teh težav potrebno čimprej poklicati hematologa oz v času dežurne službe dežurnega pediatra na Pediatrični kliniki v Ljubljani.

4. Ali mora moj otrok, ki ima onkološko obolenje, na poti v bolnico in iz nje nositi masko?

V primeru, da ima otrok znake okužbe dihal in/ali povišano telesno temperaturo je prav, da mu namestijo starši masko. Če je otrok videti povsem zdrav, nošenje maske ni nujno, jo pa otrok lahko nosi, a je pri tem pomembna pravilna namestitev maske. Nameščena maska naj pokriva usta in nos in otrok naj se je ne dotika. Če se maska navlaži, jo je potrebno odstraniti. Maske naj se ne nosi več kot 2 h skupaj. Pomembno je znati masko varno odstraniti z obraza. Po odstranitvi maske je potrebno temeljito umiti roke z milom in toplo vodo (vsaj eno minuto). Masko za enkratno uporabo se po uporabi zavrže in naj se znova ne uporabi. Zelo pomembna je tudi skrb za brezhibno higieno rok, izogibanje dotikanja obraza (ust, nosu, oči) z nečistimi rokami. Transport otroka v bolnico in iz bolnice naj (razen v nujnih situacijah) poteka z osebnim avtomobilom z osebo, ki biva z otrokom v istem gospodinjstvu (praviloma eden od staršev).